

Sherzod MUHAMMADIYEV,
O'zDSMI "Musiqali teatr san'ati" kafedrası
dotsenti

TAVAKKAL QODIROV – MILLIY KUYLOVCHILIK MAKTABINING ZABARDAST NAMOYANDASI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek milliy musiqa san'atining yirik namoyandalaridan biri – Tavakkal Qodirov ijodi va ijrochilik mahorati yoritiladi. Shuningdek, hofizning ovoz diapazoni, ayniqsa yuqori avj pardalardagi barqaror va ta'sirchan ijrosi, so'z va ohang uyg'unligi, sahna madaniyati kabi jihatlar ilmiy va badiiy jihatdan yoritiladi. Maqolada san'atkorning milliy musiqa an'analarini saqlash va rivojlantirishdagi o'rni hamda uning ijodi bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotmagani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Tavakkal Qodirov, o'zbek milliy musiqasi, vokal san'ati, ijrochilik mahorati, avj pardalar, ustoz-shogird an'anasi, an'anaviy qo'shiqchilik, sahna madaniyati.

Аннотация. В данной статье рассматривается творчество и исполнительское мастерство одного из великих представителей узбекского национального музыкального искусства – Таваккала Кадилова. Также научно и художественно освещены такие аспекты, как вокальный диапазон хафиза, особенно его устойчивое и впечатляющее исполнение на высоких нотах, гармония слов и мелодии, а также сценическая культура. В статье обосновывается роль артиста в сохранении и развитии национальных музыкальных традиций и тот факт, что его творчество не утратило своей актуальности и сегодня.

Ключевые слова: Таваккал Кадилов, узбекская национальная музыка, вокальное искусство, исполнительское мастерство, высота звука, учительско-ученическая традиция, традиционное пение, сценическая культура.

Abstract. This article examines the work and performance skills of one of the great exponents of Uzbek national music, Tavakkal Kadirov. It also provides a scholarly and artistic overview of aspects such as the hafiz's vocal range, particularly his sustained and impressive high-note performance, the harmony of lyrics and melody, and his stage presence. The article explores the artist's role in preserving and developing national musical traditions and the fact that his work remains relevant today.

Keywords: Tavakkal Kadyrov, Uzbek national music, vocal art, performance skills, pitch, teacher-student tradition, traditional singing, stage culture

**Umrlar bor tiriklikda o'likdir,
Umrlar bor o'lganda ham tirikdir.**

(Maqsud Shayxzoda)

Darhaqiqat, bu hayotda insonni qancha yashashi emas, qanday yashashi muhim sanaladi. Ba'zilar qisqa umr ko'rsa-da, asrlarga tatigulik ijodiy va ijtimoiy faoliyati hamda namunali bosib o'tilgan hayot yo'li sabab insonlar yodidan hech qachon o'chmaydi. Ana shunday katta harflar bilan yoziladigan insonlar

sirasiga "O'zbekiston bulbuli" deya e'tirof etilgan xalqimizning suyukli farzandi, O'zbekiston xalq artisti, professor Tavakkal Qodirovni ham kiritish mumkin. Chunki, uning nomi nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham katta hurmat va ehtirom bilan tilga olinadi.

Farzandning dunyoga kelishi ota-ona uchun baxt, Tavakkalning tug'ilishi esa quvalik Mulla Qodir va To'tibibi aya uchun chinakamiga mo'jiza bo'lgan edi. Boisi, ular birin-ketin tug'ilgan sakkiz farzandini tuproqqa qo'yib, qalblari farzand

Musiq

dog'ida o'rtanardi. To'tibibi aya yana homilador bo'ldi, bundan ko'nglining bir cheti quvonsa, bir uchi mulzam tortardi. Oy-kuni yaqinlashib qolganda qo'shni juvonlardan biri To'tibibining qulog'iga: "To'lg'og'ingiz tutganini hech kimga bildirmang, doyasiz ko'zingiz yorisa, bolangiz nobud bo'lmasmish. Shu irimini ham qiling, zora farzandingiz omon qolsa", – deydi. Chorasiz qolgan ayol "emiga tushsin" deya qo'shni juvonning aytganlarini qiladi. "Allohim, o'zingga takavval qildim, bu bola yo meniki, yo tuproqniki bo'lsin. Ismi ham Tavakkal bo'lsin!" deya nola qiladi. Shunday qilib Tavakkal Qodirov 1926-yil 24-aprelda hovli chetidagi bedapoya bag'rida dunyoga keladi. Er-xotin ko'nglidan quvonch va hadik hukmron edi. Kerakli marosimlarni bajargach, ota o'g'lini qishloqdagi bolalari ko'p ayolga beradi. Beshinchi va to'qqizinchi, eng xavfli kunlardan so'ng, uning tirikligini bilib, er-xotin bolaning sog'lig'i uchun ibodat qilishni boshladilar. 41-kuni ular uni "sotib olish" uchun borishadi. Ota bolani bir taroziga, dala donini ikkinchisiga qo'yadi. Va shu don bilan u bolani "sotib oladi". Yosh Tavakkal shu tariqa ulg'aya boshlaydi.

Uning yaqinlarini eslashicha, bola shu qadar baland ovozda qichqirishi mumkin ediki, hatto mahalladan ancha uzoqda bo'lgan odam ham uni bemalol eshitardi. Ovozi kuchli bo'lishi bilan birga shirali va chiroyli edi. Otasi aqlli odam bo'lib, o'g'lidagi iste'dodni payqab to'g'ri olib borib musiqa maktabiga beradi. Bola kunduzi ham, kechasi ham o'zining eng yaqin hamrohi bo'lgan g'ijjagidan hech qachon ayrilmasdi. U uxlab qolgandagina onasi devorga osib qo'yish uchun undan ehtiyotkorlik bilan sozini olardi.

Shu tariqa yosh Tavakkal Farg'ona vodiysining boy musiqiy an'analari ichida ulg'ayib, aynan shu muhitda kamol topdi. Vodiy madaniy muhiti yosh iste'dodning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Xalq qo'shiqlari, maqom yo'llari, lirik va falsafiy mazmundagi kuylar bilan yosh san'atkorning dunyoqarashi o'sa boshladi. Avvaliga maktabdagi havaskorlik to'garagiga qatnab, birinchi ustozi G'ofir Hoshimovdan musiqiy saboq oldi.

Sultonobod qishlog'iga radio karnayi o'rnatilganda esa yosh Tavakkalning quvonchi olamni tutgandi. U kun bo'yi karnay tagida o'tirib, To'ychi hofiz, Mamatbuva, Erka qori, Yunus Rajabiy, Bolta hofiz, Hojixon Boltayev, Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov, Boborahim Mirzayev kabi ko'zga ko'ringan hofizlarning qo'shiqlarini sel bo'lib tinglardi. "Chorgox", "Ushshoq", "Aylag'och", "Segoh", "So'lim", "Ishq seli", "Ey, ko'ngil", "Abdurahmonbegi", "Hanuz", "Feruz",

"Gul uzorim", "Gul-Chapandozi" kabi qo'shiq va maqomlarni tinglab kuylashni o'rganadi. Shuning uchun uning ijodida ustozlar ijodiga xos bo'lgan milliylik va xalqchillik ustuvor o'rin egallaydi.

Tavakkalning ovozi keng qamrovli bo'lgani bois, G'ofir Hoshimov ashulalarning avjini unga aytirardi. Urush yillarida u ham hamma kabi kolxoz dalasida ishlaydi, kechqurunlari esa jismoniy mehnatdan beqaror barmoqlari bilan g'ijjaklarini sozlab, qishloq aholisi va yurtdoshlariga diltortar qo'shiqlar kuylaydi. Sekin-asta uning qo'shiqlari havaskorlik to'garagidan tuman radiosiga ko'chdi. Uning shinavandalari ham kun sayin ortib boraverdi.

1947-yilda armiyaga chaqirildi. U Ashxobodda uch yil xizmat qildi, dahshatli zilziladan omon qoldi va hamma qatori Turkmaniston poytaxtini tikladi. Shu vaqt ichida uning 54 yoshli onasi vafot etdi. Ammo uning orzusi amalga oshdi. Farzandi el sevgan san'atkor bo'lib xalqqa tanildi. Navoiy, Fuzuliy, Mashrab, Mahtimquli, Muqimiy, Furqat, Uvaysiy, Nodira, Chustiy, Hamza, Habibiy, Sobir Abdulla g'azallari asosida ko'plab qo'shiqlar yozdi. Akbarobod qishlog'idan bo'lgan go'zal Risolatxon bilan turmush qurdi.

1961-yilda Farg'ona musiqa bilim yurtini, keyin Farg'ona pedagogika institutini tugatdi. Ayni paytda u respublikadagi taniqli va sevimli xonanda edi. Uzoq izlanishlar natijasida Jo'raxon Sultonov, Ma'murjon Uzoqov, Komiljon Otaniyozov singari ulug' hofizlar maktabining davomchisi sifatida o'ziga xos uslub yaratdi. Hofiz yuzlab qo'shiqlar ijro etdi. U kuylagan "Bizni tashlab", "O'xshaydi-ku", "Toshkent irog'i", "Naylaram", "Qo'qon ushshog'i", "Tanovar", "Fasli navbahor o'ldi", "Farg'ona tong otguncha" va boshqa qo'shiqlarni hanuz xalqimiz sevib tinglaydi. Ayniqsa, uning Hamza so'zlari asosida yaratilgan "O'xshaydi-ku?" qo'shig'i uning o'ziga xos tashrif qog'oziga aylandi. Odamlar undan oddiy o'zbeklarning to'ylaridan tortib, ko'plab festivallar, konsertlar, hurmatli mehmonlar uchun ziyofatlargacha borgan hamma joyda kuylashni so'rashdi. Uning ovozi shirin, shaffof va baland, diapazoni keng edi. Uning repertuarida 700 dan ortiq o'zbek, tojik, arab, hind, uyg'ur va afg'on qo'shiqlari mavjud bo'lib, 20 ta plastinka yozib olingan.

Ammo 1980-yillarga kelib uni radio va televideniye chiqishini ta'qiqlashadi, konsertlardan chetlashtiriladi va yolg'on bo'htonlar bilan ayblashadi. Buning sababi, oddiy va kulguli edi: u qudratli va boy bir amaldorning to'yiga borishdan bosh tortgandi. Ammo oradan vaqt o'tib haqiqat qaror topdi. U yana sahnaga, televizor va

radioga qaytadi. Filarmoniyada ko'p yillar direktor bo'lib, ko'plab yosh san'atkorlar, xonandalar, cholg'uchilar, raqqosalarga yordam berdi. O'zi esa 1989-yilda "O'zbekiston Respublikasi xalq artisti" unvonini oldi.

Mutaxassislar Tavakkal Qodirov ijrosini tahlil qilganda, unda an'anaviy vokal maktabi elementlari bilan bir qatorda, individual uslub ham o'ziga xos ko'rinishda bo'lganligiga alohida e'tibor qaratishadi. Uning ovoz diapazoni keng, nafasni to'g'ri taqsimlash mahorati va intonatsion aniqligi yuqori professional darajani ko'rsatadi. Ayniqsa, uning ovozdagi avj pardalarning yuqoriligi va shiraliligi alohida e'tiborga molik: u yuqori registrlarda ham ovoz barqarorligini saqlab, tiniq va jarangdor sado hosil qila olgan. Bu xususiyat esa uning ijrosini boshqa xonandalardan ajratib turadigan muhim belgilardan biri bo'lgan.

Shu o'rinda, san'atkorga berilgan "O'zbekiston bulbuli" ta'rif ham bejiz emas. Bulbul timsoli sharq adabiyoti va musiqasida go'zal ovoz, nafasat va yuksak his-tuyg'u ifodasi sifatida talqin qilinadi. Qodirov ijrosidagi samimiyat, tabiiylik va yurakdan kuylash xususiyati uni aynan shu obraz bilan uyg'unlashtiradi. Uning qo'shiqlarida inson qalbi, muhabbat, vafo, hayot mazmuni kabi mavzular chuqur lirizm bilan ifodalanadi. Bu esa tinglovchini befarq qoldirmaydi, aksincha, uning ichki olamiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, uning o'zigagina xos bo'lgan yuqori avj pardalarda ijro etilgan taronalari uning hissiy ta'sirchanligi yanada kuchayib, musiqaning dramatik va estetik qimmatini oshiradi.

O'zbek musiqa san'atida ustoz-shogird an'analari va ijodiy ta'sir masalasi alohida ahamiyatga ega. Bu borada Tavakkal Qodirov ijodida Komiljon Otaniyozov repertuari bilan bog'liq bir muhim voqea tilga olinadi. Biz bilamizki, Farg'onaga ijodiy tashrif buyurgan Komiljon Otaniyozov "Dog'man" qo'shig'ini Tavakkal Qodirov ijrosida eshitib ushbu taronani Tavakkal Qodirovga sovg'a qilgan. Sababi – mashhur "Dog'man" qo'shig'i Tavakkal Qodirov tomonidan kuylanganda o'ziga xos ijrosi bilan tinglovchi muxlislarni rom etgan. O'z o'rnida Tavakkal Qodirov ushbu asarni ijro etishda uning asl ruhi va uslubiy xususiyatlarini saqlab qolishga alohida e'tibor qaratgan. U qo'shiqni shunchaki takrorlamasdan, balki o'z ovoz imkoniyatlari – ayniqsa yuqori avj pardalardagi barqaror va ta'sirchan ijrosi orqali unga yangi badiiy nafas bag'ishlagan. Bu voqea san'atkorning ikki muhim, hech kimnikiga o'xshamagan jihatini ochib beradi: birinchidan, u ustozlar merosiga chuqur hurmat bilan yondashgan; ikkinchidan esa, har qanday asarni shaxsiy ijodiy talqini orqali boyita olgan.

Tavakkal Qodirov nafaqat buyuk ijrochi, balki o'z maktabini yaratgan ustoz sifatida ham qadrlanadi. Uning shogirdlari orqali milliy vokal an'analari izchil davom ettirildi. Ustoz san'atkor yosh ijrochilarga nafaqat qo'shiq aytish sirlarini, balki sahna madaniyati, so'zga hurmat va tinglovchiga sadoqat kabi qadriyatlarini ham o'rgatgan. Sherali Jo'rayev, Sultonali Mannopov, Nuriddina Hamrokulov, Yorqinoy Xotamova, Qobiljon Yusupov, Nuriddin Haydarov,

Jo'raxon Rahimov, Rustama Abdullayev, Abdulxay Karimov, Oxunjon Madaliyev, Otabek Muhammadzoxid o'zlarini ustozning shogirdlari sanashadi. Shu o'rinda uning shogirdlari ijodi ustoz merosining amaliy davomi sifatida qaraladi. O'zbekiston xalq artisti, professor Sultonali Mannopov ustozini shunday eslaydi.

"Bu voqea haqida o'qib, uning sodir bo'lganiga shubha qilishingiz mumkin. Ammo o'zim bunga guvoh bo'lganim bois, u haqida so'zlamay ilojim yo'q."

Ustoz bilan bir kuni Andijonda bo'lgan to'yning saharlik dasturxonini atrofida o'tirgan edik. Ustozning shinavandalari davra qurib, tori sas chiqarishini intiqlik bilan kutishardi. Ustoz qo'lga torni oldi, uni chertib qo'shiq kuylay boshladi.

Ey tan, bas ayla, g'amli qish o'tsa, bahor bo'lar, Sahro yuzi binafsha bilan lolazor bo'lar, Bulbul chamanda nola qilur, besabab emas, Gul ochilguncha qancha tikonga duchor bo'lar.

Shu payt ustimizga soya tashlab turgan olma shoxiga bulbul kelib qo'ndi, hamma jim, hayrat ichra unga boqib turardik. Qo'shiqning avj nuqtasiga kelganda bulbul torning dastasiga qo'ndi va bir muddat xonish aylab, pirr etib uchib ketdi. Hayratdan yoqa ushlab qolgan davradoshlarning tili aylanmay qolgandi."

Ustoz repertuarida xalq qo'shiqlari bilan birga, zamonaviy kompozitorlar asarlari ham muhim o'rin egallagan. U har bir qo'shiqni o'zining badiiy talqini bilan boyitib, unga yangi hayot bag'ishlay olgan.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, uning ijrosida quyidagi jihatlar ustun:

- ✓ milliy kuylarning asl ruhini saqlab qolish;
- ✓ vokal texnika va hissiy ifoda uyg'unligi;
- ✓ so'z va ohang birligiga alohida e'tibor;
- ✓ yuqori avj pardalarni erkin va tabiiy ijro etish mahorati;
- ✓ sahna madaniyati va tinglovchi bilan ruhiy aloqa.

Bugungi globallashuv davrida milliy musiqa an'analari asrash va rivojlantirish dolzarb

masala hisoblanadi. Tavakkal Qodirov ijodi bu borada muhim namuna bo'lib xizmat qiladi. Uning ijrosi yosh xonandalar uchun maktab, musiqashunoslar uchun tadqiqot manbai sifatida ahamiyatlidir. Ayniqsa, uning yuqori pardalardagi barqaror va tiniq ijrosi vokal san'atida texnik va estetik ideal sifatida baholanadi. Bu jihat zamonaviy ijrochilar uchun o'rnak bo'lib xizmat qiladi. Uning shogirdlari orqali esa bu an'analar yangi davrda ham yashab kelmoqda.

Ustoz san'atkor ijodi respublika miqyosida hanuzgacha katta hurmat bilan e'tirof etib kelinmoqda. Quvonarli jihati, Tavakkal Qodirov tavalludining 100 yilligini 2026–2027-yillarda YUNESKO doirasida nishonlanadigan xalqaro yubileyarga ro'yxatiga qo'shish bo'yicha O'zbekistonning (Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkiya va Turkmaniston qo'llab-quvvatlovi bilan) taklifi Samarqand shahrida o'tkazilgan YUNESKO Bosh konferensiyasining 43-sessiyasida ma'qullangan edi. YUNESKOning mazkur qarori atoqli o'zbek qo'shiqchisi Tavakkal Qodirovning musiqa, qo'shiqchilik san'ati va madaniyat sohalarining rivoji hamda shu orqali YUNESKO maqsad-vazifalarini ilgari surishga qo'shgan beqiyos hissasiga xalqaro hamjamiyat tomonidan berilgan yuqori bahoning yorqin namunasi bo'ldi.

So'zimiz oxirida shuni aytishimiz kerakki, "O'zbekiston bulbuli 100 yoshda" degan ramziy ibora – bu nafaqat bir sananing ifodasi, balki butun bir musiqiy merosga bo'lgan ehtirom belgisidir. Tavakkal Qodirov o'zining betakror ovozi, yuksak ijrochilik mahorati va xalqchil ijodi bilan o'zbek san'ati tarixida abadiy qoladi. Uning qo'shiqlari hanuzgacha qalblarda yangraydi, uning maktabi esa shogirdlar ijrosi orqali davom etmoqda. Demak, "O'zbekiston bulbuli"ning sadosi va an'analari hali uzoq yillar davomida yashayveradi. Xalq orasida "O'zbekiston bulbuli" degan sharaflı nom bilan mashhur bo'lgan san'atkorning 100 yillik xotirasi o'laroq uning ijodiy merosiga qayta va qayta murojaat qilishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mannopov S. Tavakkal Qodirov. – Farg'ona: Farg'ona nashriyoti, 1994.
2. Mannopov S. An'anaviy qo'shiq ijrosi. – Toshkent: Ijod dunyosi, 2003.
3. Davlatov T. O'zbek xalq musiqa ijodi. – Namangan: NamDU, 2023.
4. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.